

düsbed

DİCLE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
ISSN: 1308-6219 Ekim 2018 YIL-10 Sayı 21

Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date

03.09.2018

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date

09.10.2018

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Uğurlu ARSLAN

Dicle Üniversitesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
mustafaugurlum@gmail.com

KLÂSİK TÜRK EDEBİYATINDA METİN NEŞRİNİN NEŞRİ ÜZERİNE NEDENSEL BİR YAKLAŞIM

ÖZET

Kadim zamanlardan beri filoloji ile ilgili çalışmalar, milletlerin özellikle kendi medeniyetlerini tanıma adına klâsik metinlerini tedkik etmek suretiyle tarihî hakikatlere erişme gayesini taşımaktadır. Nitekim insanoğlunun varoluş macerasının başlangıç noktası dildir. Bu sebeple dil üzerine çalışan araştırmacıların temel gayelerinden birisi de Klâsik metinleri inceleyerek, ata yadigârı bu eserleri asıllarına uygun olarak neşretmek olmuştur. Klâsik Türk Edebiyatı araştırmacıları için de metin neşrinin önemini serd etmeye gerek görülmemektedir. Ancak günümüz alfabesiyle yapılan neşirlerin keyfiyeti tartışmalıdır. Nitekim metin neşri birçok problemi de beraberinde getirdiğinden, neşredilen yazma bir metin, süreç içerisinde bir başka araştırmacı tarafından yeniden neşredilme ihtiyacını doğurmuştur. Bu tür neşirler ise, bir klâsik metnin tashih edilerek yeniden neşri şeklinde olduğu gibi, neşredilen metindeki eksiklikleri göstermek, tashih ve tenkîd etmek maksadıyla neşredilen makaleler şeklinde de karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada, bir metnin yeniden neşredilme gerekçeleri örnekleri ile birlikte irdelenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın asıl gayesi zikredilen hususlara dair tespitlere yer vermek ve sahanın uzmanlarının metin neşri üzerine yazdıklarından hareketle, bir metni neşrecek araştırmacının göz önünde bulundurması gereken hususları ana hatları ile ifade etmek ve bir metnin yeniden neşrinin nedenselliği ile ilgili tespitlere yer vermektir. Bu sebeple çalışmanın gayesi bir neşri eleştirmek ya da tashih etmek olmadığından verilen metin neşri örneklerinde mümkün olduğunca araştırmacıların isimleri zikredilmemiştir.

Anahtar kelimeler: metin, metin neşri, bağlam, mana, muhteva.

A CAUSATIVE APPROACH TO THE PUBLISHING OF A TEXT IN CLASSICAL TURKISH LITERATURE

ABSTRACT

Since ancient times, studies of philology have aimed to reach historical realities by examining classical texts in order to recognize especially their civilizations. Language is the starting point of the existence of mankind. Therefore, one of the main objectives of the researchers working on the language was to study classical texts and to publish them in accordance with their original forms. For Classical Turkish Literature researchers, it is not necessary to explain the importance of the text publication. However, the quality of the publications made with today's alphabet is controversial. Since the text publication brings various problems along with it, a published written text was required to be re-published by another researcher in the course of time. These kinds of publications are in the form of articles published with the aim of showing the deficiencies in the published text, as well as re-publication after editing, correcting and revising the classical text.

In this study, it was aimed to examine the reasons for the re-publication of the texts with examples. The main objective of this study is to examine mentioned issues by considering publications of the field experts. It is aimed to point out the significant aspects of the text publication which have to be considered by publishers and to emphasize on showing sensitivity on text publishing. Therefore, the names of the researchers have not been mentioned as much as possible in the examples of the given texts, since the objective of this study is not a criticism or revision.

Keywords: text, text publication, context, meaning, content.

Giriş

Klâsik metinlerimizin Latin harfleri ile neşri Cumhuriyet’le başlayıp günümüze kadar devam etmektedir. Özellikle son yıllarda özel ve devlet üniversitelerinin sayısının artması ile birlikte tarih, edebiyat, mûsikî ve sanat tarihi ile ilgili pek çok metnin neşredildiği görülmektedir. Neşredilen metinlerin çoğunda görülen eksiklikler sahanın uzmanları tarafından fark edilmiş ve metin neşrine dair önemli yazılar kaleme alınmıştır. Bu yazıların bir kısmı metin neşrindeki imlâ hususiyetleri ile ilgili, bir kısmı ise okuma yanlışları, metin tamiri ve tekmili gibi hususlara dairdir. Zikredilen çalışmalarda, önemli uyarı ve tavsiyeler yer almasına rağmen son dönemlerde neşredilmiş bir metnin başka bir araştırmacı tarafından yeniden neşredilmesi, var olan problemlerin çözülemediği, tavsiyelerin ise pek dikkate alınmadığını göstermektedir. Bu hususu Mertol Tulum şu şekilde dile getirmektedir: “*Bu illet;- sosyal, siyâsî ve ekonomik sebeplere de bağlı olarak-üniversitelerde ‘ilmîlik ölçüsüyle değerlendirme’ anlayışının giderek yok olmaya yüz tutmuş olmasıdır. Bu anlayışı ayakta tutan iç denetim yollarının bozulup kaybolmasının sağladığı güven ve cesaretle, özellikle son 15-20 yılda adamakıllı beslenip gelişen kaygısızlık ortamında hiçbir metodu bulunmayan, muhteva bakımından cılız, yetersiz, alanına hiçbir katkı sağlamayan inanılmaz derecede yanlış, çoğu sadece kuru bir metinden ibaret, dolayısıyla ‘yeni, farklı ve ilk’ yani ‘tez’ olma niteliğinden uzak pek çok çalışma bile bile kabule değer bulunmuş, bunlar bir de çeşitli kurumlar tarafından bastırılarak ödüllendirilmiştir.*”¹ Mertol Tulum Hoca’nın bu haklı sitemi insafli ve müdakkik araştırmacılarda yankısını bulmuş, kuru ve hatalarla dolu olan bazı neşirlerin yeniden neşredilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Başta kendi lisans üstü tezlerimiz olmak üzere bu bağlamda eksiklerle dolu olan lisansüstü çalışmalarının ciddi bir tetkike tabi tutulmadan ve tashihi edilmeden neşredilmesi, şüphesiz faydadan hâlî, kağıt yığınları olmaktan öteye gitmeyecektir.

¹Mertol Tulum, “*Tarihî Metin Çalışmalarında Usul/ Menâkıbu’l- Kudsiyye Üzerinde Bir Deneme*”, Deniz Kitabevi, 2000, İstanbul, s.XVII.

Metin neşrinin esasları ile ilgili birbirini destekler mahiyette pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan en eski olanlardan birisi Fuad Köprülü'nün "*Türk Edebiyatı Tarihi'nde Usûl*" adlı çalışmasıdır. Köprülü'nün zikredilen makalesi sağlam bir metin kurmanın önemine değinmesi açısından ehemmiyet arz etmektedir. Metin neşri ile ilgili yapılan ve ilklerden olma özelliğine sahip olan bir diğer çalışma ise Ahmet Ateş'in 1942 yılında neşretmiş olduğu "*Metin Tenkîdi Hakkında*" başlıklı makalesidir.² Ateşin makalesinden sonra ise metin neşri ile ilgili günümüze kadar pek çok kitap, makale ve bildiri neşredilmiştir.²

Ateş, bu makalesinde metin neşrinin gayesini şu şekilde dile getirmektedir: "*Metnin doğru olarak tesbit (constitution) ve neşrinin gâyesi, okuyucuya, mümkün olduğu kadar, müellifin kaleminden çıkmış (original) metnin aynı olan bir, metin vermektir. Metin tenkîdi de, originali aramak ve ona vasıl olmak için kullanılan vasıtaların ve tâkip edilen yolun hey'eti umûmiyesidir.*"³ Mine Mengi ise aynı şekilde neşredilecek metnin müellif kaleminden çıkan metne ulaşma gayreti olduğunu vurgular: "*Edebi metin; edebî eseri ya*

da onun bir bölümünü akla getirir. Klâsik Türk edebiyatı çalışmaları söz konusu olduğunda da bizi müellifin kaleminden çıkmış elyazması esere kadar götürür. Bu nedenle metin çalışması bizi ilgilendiren yönüyle, edebî eserin, yazarın kaleminden okuyucuya ulaşmaya kadarki çalışma aşamalarının toplamıdır." Tunca Kortantamer, metin neşrinde araştırmacının temel prensibinin yanı sıra doğrusuyla yazarın metnine ulaşmak olduğunu ifade eder: "*Burada temel prensip en güzel metni oluşturmak değil, yazarın kaleminden çıkana en yakın metni oluşturmaya çalışmaktır. Ortaya çıkarılacak metin hatasıyla sevabıyla, yanı sıra doğrusuyla yazarın metni veya ona en yakın metin olmalıdır.*"⁴ Atabey Kılıç ise "*Günümüzde Metin Neşri ve Problemleri Üzerine Düşünceler*" adlı makalesinde, metin neşrine dair yapılan akademik çalışmaları değerlendirdikten sonra Klâsik bir metnin nüsha farklarındaki varyantlarını nasıl bir yaklaşımla değerlendirmek gerektiğini beş madde halinde sıralamış ve metin neşri çalışmalarında araştırmacılar tarafından anlam karmaşasına sebep olan "*Metin Tenkîdi*" ya da "*Metin Neşri*" gibi farklı isimler kullanmak yerine "*Tenkîdi Metin Neşri*" denilmesinin daha uygun olacağını ifade etmiştir.⁵

Metin neşri ile ilgili yukarıda muhtasar olarak zikredilen çalışma ve değerlendirmelerden sonra ayrıntıları ilgili makalelere havale edip çalışmamızın asıl muhtevasını oluşturan "*Klâsik Edebiyatımızda Metin Neşrinin Neşri*" konusuna geçebiliriz. Son zamanlarda neşredilen bir metnin bir süre sonra başka bir araştırmacı tarafından çeşitli sebeplerden dolayı yeniden neşredildiği ya da başka bir araştırmacı tarafından makale ve tebliğ yoluyla tashih, tenkîd veya değerlendirmeye tabi tutulduğu görülmektedir. Dolayısıyla neşredilen bir metinle ilgili yapılan yeni bir neşrin sebeplerini

²Bkz. Günay Kut, "*Metin Tesbitinde Birinci Aşama: Vezin Ve Anlam*", İlmî Araştırmalar 8, İstanbul 1999; Cem Dilçin, "*Divan Şiirini Günümüzün Türkçesine Aktarma ve Diliçi Çeviri*", Edebiyat ve Dil Yazıları, Mustafa İsen'e Armağan, (Editörler: Ayşenur Külahlıoğlu İslam, Süer Eker), Ankara 2007, s. 149-169; Gönül A. Tekin, "*Eski Türk Edebiyatı Metinlerinin Bugünkü Türkçeye Açıklamalarla Çevrilmesinin Gerekliği Üzerine, (Ali Şirnevâyi'den Beyitlerle)*", Dil ve edebiyat Sempozyumu, 2003, Mustafa Canpolat Armağanı, Yay. Aysu Ata, Mehmet Ölmez, Ankara, 2003, Yusuf Ziya Kavakçı, "*İslam Araştırmalarında Usul*" İslâm Araştırmalarında Usul, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1979, Ankara; Ziya Avşar, "*Tenkîtili Metin Neşrinde İmlâ Sorunu Üzerine Yeni Düşünce Ve Öneriler*", Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/6 Fall 2008; Ahmet Ateş, "*Metin Tenkîdi Hakkında / (Dasitân-ı tevârih-i mülûk-i âl-i Osman münasebeti ile)*", Türkiyat Mecmuası, VII-VIII (1), ss. 253-264; M.Ali Tanyeri, Dîvânlar Üstüne Eleştiriler, Turkuaz Yayınları, İstanbul, 2005.

⁴ Tunca Kortantamer, "*Genç Edebiyat Araştırmacısının Yanlıları*", Türklük Araştırmaları Dergisi C.VII, İstanbul 1993, s. 347.

⁵ Atabey Kılıç (2004) "*Günümüzde Metin Neşri ve Problemleri Üzerine Düşünceler*", GÜ Kırşehir Eğitim Fakültesi Yayınları, Nu 1, s. 331-345, Kırşehir.

tespit etme temâyülü, bu çalışmayı doğurmuştur denilebilir. Neşredilen bir metnin yeniden neşrinin sebepleri ile ilgili tespitlerimizi örnekleri ile birlikte şu başlıklar altında sıralayabiliriz:

1.Araştırmacının Saha ile İlgili Bilgi (anlam, vezin ve tamlama gibi) Eksikliğinden Kaynaklanan Okuma Yanlışları Sebebiyle Yapılan Neşirler

Neşredilen bir eserin başka bir araştırmacı tarafından yeniden neşredilmesi ya da daha önceki neşir ile ilgili tashih ihtiyacı duyulmasının sebeplerinden birisi şüphesiz araştırmacının esere hangi açılardan bakılması gerektiğini iyi tespit edememe, özellikle anlam ve vezin bilgisi konusundaki eksiklikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Manzum metinlerde aruz vezni, yazma metnin yönlendirici dili (takdim-te'hir gibi) ve anlam bilgisi büyük önem arz etmektedir. Aşağıda verilen örneklerde bir araştırmacının neşrettiği metinde aruz, anlam ve bağlam hususlarına yeteri kadar dikkat edilmediğinden bir başka araştırmacı tashih amaçlı bir neşir yapma ihtiyacı hissetmiştir: “Manzum bir eserde vezin bilgisi başta gelen öğelerdendir. Bu konuda bilgisi olmayan bir araştırmacı başta bu eksikliğini tamamlamalıdır. Vezne hâkim olunmadığı takdirde bakınız ne gibi yanlışlarla karşılaşılıyor:

Mahrûm mı kalır mağfiret hazret-i Hâk'dan

Doğrusu:

Mahrûm mı kalır mağfiret-i hâzret-i Hâk'dan

Bu mısra da vezne dikkat edilmediği gibi tamlama da anlaşılmamıştır. Yani burada mısra sadece Arap harflerinden Latin harflerine çevrilmiş, ama anlam ortadan kalkmış ve vezin bozulmuştur.”⁶

Başka bir araştırmacı ise vezin ve yanlış okumadan kaynaklanan beyitleri tespit edip daha sonra neşretmiş olduğu eserinde hataları tashih etme ihtiyacı duymuştur. “Yazar, yer yer bazı vezin bozukluklarını düzeltilmiş, düzeltilmedikleri için “vezin bozuk” dipnotunu düşmüştür. Bu “vezin bozuk” sayısı yüz ellidir. Yazarın gözünden kaçan vezin bozukluklarını, daha sonra da saptadıklarını düzeltmeye geçmeden, önce okuma yanlışlarını düzeltmeye çalışalım:

Pâdişâhuñ sâkî vü habbâzını

Bunlaruñla düzdi meger alını (176)

Osmanlıcada yazılışları aynı, okunuş ve anlamları farklı çok sayıda sözcük vardır. Meger de bunlardan biridir. meger, mekr diye okunduğunda, fark olarak alınan râzını sözcüğüyle birleştirilip mekr-i râzını tamlamasını yapar. Böylece hem anlam, hem de uyak düzeltilmiş olur.”⁷

Bir başka araştırmacı ise anonim bir tezkirenin Azerbaycan neşrine, tashih amaçlı yeni bir neşir yapma ihtiyacı hissetmiştir. Nitekim tashih yapan araştırmacının tashih ettiği hususlar gerçekten de dikkate şayandır. Özellikle yer adları hususunda hiçbir kaynağa başvurmadan, ya da genel kültür olarak bile bilinmesi gereken yer adlarının doğru okunmaması alanın uzmanlarını rahatsız etmiş; neşredilmiş metinle ilgili araştırmacılar bir tashih metni neşretme gereğini duymuştur: “İstanbul'un ünlü mekânlarından olan “Galata” bölgesinin adını “Qoñts”, Türkiye'nin ünlü şehri olan İznik'i “əznik”, Diyarbakır'ın tarihi adı olan “Amid” ifadesini “Aməd”, Avrupa'nın tanınmış ülkelerinden olan “Bosna'nın” adını “Busene” şeklinde okumak, 1915 yılında Çanakkale zaferinin yaşandığı bölge olması sebebiyle tüm dünyada bilinen “Gelibolu” yarımadasının adını “Gülbüvili” gibi takdim etmek, “Koroğlu” destanında defalarca anılması yüzünden Azerbaycan'da iyi tanınan “Tokat” şehrinin adını “Tövqat” diye çevirmek, Osmanlı ordusunda önemli yer alan “Yeniçeri” birliğinin ismini “gəmiçəri” şeklinde algılamak, metni yayına hazırlayan araştırmacının ciddi hatalarındandır.”⁸

⁶Günay KUT, *Metin Tesbitinde Birinci Aşama: Vezin ve Anlam*, İlmî Araştırmalar 8, İstanbul 1999, s.189, 190.

⁷Tanyeri, a.g.e., s.71.

⁸Vüsale Musalı, *Türk Tezkireciliğinin Araştırılmamış Bir Sayfası*, Bilig, Kış, 2015, S. 72, s.73-92

Yukarıdaki örneklerin sayısını çoğaltmak mümkündür. Görüldüğü gibi manzum metinlerde vezin, anlam ve tamlama bilgisi eksikliği/dikkatsizliğinden kaynaklanan okuma yanlışları başka araştırmacıların dikkatini çekmiş, mensur olarak yazılan bir tezkire metninde ise -genel kültür ve kelime- dolayısıyla anlam bilgisi eksikliği sebebiyle yapılan hatalar, konuyla ilgili çalışma yapan bir başka araştırmacının dikkatini çekerek neşredilmiş bir metne dair yeni bir neşir yapma ihtiyacı doğurmuştur.

2.İmlâ, Transkripsiyon ve Okuma hataları Sebebiyle Yapılan Neşirler

Klâsik edebiyatımızda neşir denilince şüphesiz akla gelen ilk şey “aktarma” dır. Aktarma ise eskiden kullanılan bir alfabe ile yazılı bir metni hâlihazırda kullanılan bir alfabe ile yazıya geçirmektir. Dolayısıyla metin neşirlerinde dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan birisi de kullanılan çeviriyazı sisteminin /transcription tutarlı şekilde kullanılmasıdır. Yapılan neşirlerde bu konudaki dikkatsizlikler, başka araştırmacılar tarafında yapılan neşirlerle tashih edilmiştir.

Bir araştırmacı, tarihî bir kimliğe de sahip olan İbni Kemâl’in divânını neşretmiştir ancak eser neşredilirken gerekli hassasiyet gösterilmediğinden bir başka araştırmacının/ların dikkatini çekmiş ve eserin neşrinde tespit ettikleri hataları yeni bir neşirle tashih etmeye ihtiyaç duymuşlardır. Neşredilen bu metni farklı açılardan tenkîd ve tashih eden araştırmacının burada “İmlâ ve çeviri yazı” ile ilgili tespitlerine yer vermekle yetineceğiz:

“Öncelikle kaydetmemiz gerekir ki, kitabın bu bölümünde de dikkatsizlik ve özensizlikten kaynaklanan tahammül-fersâ imlâ ve transkripsiyon hatası vardır. Ayrıca nâşir, kurduğu metinde aynı kelimeyi veya aynı eki yahut aynı fonksiyondaki farklı ekleri değişik imlâlarla yazmıştır. Bazı örnekler (İlk kelimeler neşredilen Divan metnindeki şekli, ikinciler olması gereken yazılımı göstermektedir):

İmlâ ve transkripsiyon hatalarına örnekler: nokta → nohta (1→5), mekes → meges (1/10...), yağma → yağmâ (1/13...), maÖrifet → maÖārifet (1/26), hancer → hancer (2/1), kaçan → kaçan (2/14, 116/1), cenkde / cengde (2/27), simin → şimjın (3/4), gögsünü → gögsini (3/4), simin → şimjın (3/4), Tütüyândan → Tütüyāndan (4/5), iksjir → iksjir (6/4), günân → günāh (7/1), Koyup → koyup (7/3), gedāluğdur → gedālığdur (7/8), pâdişāhlığdur → pâdişālığdur.”⁹

Aynı araştırmacı neşredilen metinde imlâ birliğinin bulunmadığına da dikkat çekmiş, aynı eklerin ya da aynı kelimelerin farklı imlâlarla yazıldığını örnekleri ile göstermeye çalışmıştır:

“Birkaç misal: āsmān (II/18) - āsumān (II/15); āvāre (257/4) - āvāra (15/1, 259/2); şūfi (16/7) - şofî (192/5); gey- (21/1) - giy-; meyhāne (336/3), mey-hāne (338/3); müşkjin (99/4) - müşgjin (111/5...); şebdiz(104/2) - Şeb-diz (262/5); kûşe (127/5, 263/6) - gûşe (263/6)”¹⁰

Başka bir araştırmacı ise imlâsı aynı, okuma biçimi ayrı olan kelimelerde yapılan okuma hataları sebebiyle neşredilen bir metni kendi neşrinde tashih etme ihtiyacı hissetmiştir. “Kimi zaman da yanlışların çoğu anlama dikkat edilmeksizin, imlâsı aynı, fakat anlamları ve okuma biçimleri değişik olan kelimeleri birbirine karıştırmaktan kaynaklanmaktadır. Bir iki örnek daha verelim:

Gönül murgı okurken Gülşen-i Râz

İdüp can bülbülü oldum ser-āgaz

(Menākıb-ı Sultan Süleyman, s. 48)

Buradaki oldum kelimesini cümle içinde yerine oturtmak imkânsızdır. Ama ol-dem okunduğunda anlam kendiliğinden ortaya çıkar.”¹¹

İmlâ, transkripsiyon ve okuma hataları sebebiyle yapılan bir neşrin başka bir araştırmacı tarafından yeniden neşri, genellikle daha önce yapılan okuma ve transkripsiyon hatalarının düzeltilerek sağlıklı bir metnin ortaya çıkmasına vesile olmaktadır.

⁹M. Fatih KÖKSAL, *İbni Kemâl Dîvânı'nın Neşri Üzerine Tespitler*, TÜBAR-XXIII-/2008-Bahar, s.150.

¹⁰ M. Fatih KÖKSAL, agm., s.152.

¹¹ Günay Kut, agm, s.192.

3. Neşredilen Metnin Şekil ve Muhtevasında Tespit edilen Eksiklikler ve Yanlış Anlamlandırmadan Kaynaklanan Problemleri Tashih Etmek İçin Yapılan Neşirler

Neşredilecek metnin şekil ve muhteva bakımından bir tetkike ihtiyaç duyulduğu bilinen bir gerçektir. Aksi takdirde eserle ilgili araştırmacının yapmış olduğu “rehberlik” görevi tam anlamıyla icra edilmemiş olur. Metnin anlamlandırılması hususunda da metni doğru anlama kaygısı güdülmeyen okunan tek bir kelimenin metin içerisinde ne derece anlam kayıplarına yol açtığı ve çok belirsiz yorumlara sebep olduğu verilecek örneklerde görülmektedir. Aşağıda metni ilk neşreden araştırmacı eserde yer alan nazım şekilleri ve eserin hacmi ile ilgili muhtemeldir ki sehven yanlış bilgiler vermiş, başka bir araştırmacı ise bu eksiklikleri fark ederek bir tebliğinde tespit etmiş olduğu yanlışları tashih etme ihtiyacı duymuştur:

“... *Halkın Hadis bilgisi ve bilgi kaynakları isimli çalışmasında mesnevi türünde bir nasihat kitabı olarak tanımladığı Ahmedîyye'nin beyit sayısını 8761 olarak vermektedir... ise eserin 10 000 beyitlik olduğunu söylüyorsa da çalışmasındaki beyit sayısı 8830'dur. Bunlar arasında 8 bendlik bir murabba, 8 beyitlik bir kaside, 5 bendlik bir murabba, 8 bendlik bir murabba ve 22 bendlik bir murabba olduğunu belirtirsek mesnevinin bu neşirdeki beyit sayısı 8736 olur.*”¹²

Araştırmacı ayrıca aynı eserle ilgili yapılan neşirlerde “şairin etkilendiği eserler meselesine” hiç değinilmediğini de ifade etmiş, eserin mukaddimesinde açıkça zikredilen bu durumun gözden kaçtığını dile getirmiştir. Neşredilen tebliğ metninde araştırmacı bu durumu şu şekilde dile getirmektedir: “*Günümüz alfabesiyle yapılan neşirlerin hiçbirinde Ahmedîyye'nin te'lif sürecinde etkilendiği eser/ler meselesine ilişkin herhangi bir ayrıntı yoktur. Halbuki eserin mukaddimesinde bu husus açıkça belirtilmiştir. Mukaddimede verilen bilgilerden anlaşıldığına göre Ahmed-i Mürşidî, Mürîdî'nin Pednd-i Ricâl adlı mesnevisini görüp okumuş ve ona nazîre yazmaya karar vermiştir.*”¹³

Araştırmacı aynı neşir ile ilgili neşredilmiş olan tebliğinde okuma tercihlerinden kaynaklanan hususlarla ilgili ise şu değerlendirmeleri yapmıştır: “... *Metindeki kimi ibarelerin okunması, tamamı manzum olan metinde aruzun hiç dikkate alınmaması, kafiye ve rediflerdeki okuma tercihleri, sadeleştirme problemleri gibi meseleler günümüz alfabesiyle yapılan neşirlerdeki başlıca sıkıntılardır. Aşağıdaki tabloda Ahmedîyye'nin günümüz alfabesiyle yapılmış üç neşirindeki mukaddime ve sebeb-i te'lif bölümleri yer almaktadır. Bu bölümlerdeki nâşirlerin okuma tercihleri muhafaza edilmiştir. Tablonun son kısmında bizim metni okuma biçimimiz ve teklifimiz bulunmaktadır. Böylece neşirlerdeki okuma tercihlerinin kolay ve sağlıklı bir şekilde mukayese edilmesi mümkün olacak ve metinlerdeki hataların görülmesi sağlanacaktır.*”¹⁴

Necâti Bey Dîvânî'ndan alınan seçme şiirler ile ilgili yapılan neşirde araştırmacının bazı şiirleri neşrederken kelimeleri anlamlandırmada gözden kaçırmış olduğu hususlar bir başka araştırmacının dikkatini çekmiş ve başka bir neşirde yanlışlıklar tashih edilmiştir.

“*Hiçbir hazırlığımız olmadan onu okuyucu ile tanıştırmaya kalkınca yalnız şiirin gücünü yoğaltmış olmayız; şairin asıl bize söylemek istediğinden de uzak düşeriz. Kimi kez bununla da kalmıyoruz; ortaya koyduğumuz açıklamalardan okuyucunun, değil onu anlamaya, ondan eksik ve belirsiz bir anlam çıkarmaya bile gücü yetmiyor. Yukarıda söylediklerimize birkaç tanık vermek için Necâti Bey Dîvânî'nin ele aldığımız yayımından yararlanmak istiyoruz; o da hepsini değil, belli başlı yanlışlıkları ve eksiklikleri göstererek.*”

*Bürç-i şerefte ahter-i kadri kÖide tulûó
Görünür âfitâb nite kim sühâ seher*

¹²Ali Emîrî Hatırasına Uluslararası VIII. Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu, (Atabey KILIÇ), DiyarbakırliAhmed-i Mürşidî'ninPend-nâme Adlı Mesnevîsi ve Neşri Üzerine Notlar, Diyarbakır Valiliği Kültür Sanat Yayınları, 2014, Diyarbakır s.289, 290.

¹³Kılıç, a.g. t., s.290.

¹⁴Kılıç, a.g. t., s.290.

Burada “ululuk” diye açıklanan şeref ile “kıymet” diye açıklanan kadr sözcükleri sözlük anlamları ile verilmiştir. Oysa şeref ve kadr astronomi terimleridir. Şeref bir yıldızın en yüksekte bulunduğu dereceyi anlatır. Kadr de bir yıldızın parlaklık derecesini anlatmak için kullanılan bir terimdir. Şairin burada şeref, kadr, burç, ahter, tulû, âfitâb ve sühâ’yı bir araya toplaması bir rastlantı değildir, onun astronomi bilgisine bağlıdır.” Araştırmacı, çalışmasında ondan fazla örnekle bu tür yanlış anlamlandırmaları tashih etmeye çalışmıştır.

Daha önce neşredilen Nâbî Divânı’nda gözden kaçırılarak yanlış okunan bir kelime, başka bir araştırmacının dikkatinden kaçmamış ve bir tebliğinde bu kelimeyi tashih etme ihtiyacı duymuştur. Nitekim manzumedeki kelimenin sehven yanlış okunması anlam karışıklığına neden olmuş ve bu karışıklık eserin ilk neşrinde de son neşrinde de giderilmemiştir. Bu husus, ilgili tebliğde şu şekilde tashih edilmiştir:

“Nâbî Dîvânı neşrinde yer alan bir kıt’ada Diyarbakır şehri ve Diyarbakırlı olan Hâmî övülmektedir. Mevcut Dîvân neşirlerinde bu kıt’adaki Âmid kelimesi sehven âmed=gelmek mastarı şeklinde okunmuş ve anlam çerçevesi değişmiştir. Kıt’anın tam metni şöyledir:

Kıt’a

Nâbiyâ Âmid’e şâyândır ezelden dinmek
Nüsha-i nâdire-zâ-yı çemenistân-ı Na’im

Tâze Hâmî’si zuhûr eylediğin gûş etdik
Eylemiş hüsn-i himâyetle harâbın termîm

Böyle hâmişî/Hâmî’si var Âmid ne aceb şimdiye dek
Çalmadı gayrı bilâd üstüne kûs-ı takdîm

Ben dahı gam mı çekerdim nazar-ı a’dâdan
Bâzu-yı vaslda ta’vîzüm olaydı Hâ-Mî¹⁵

4. Neşredilmiş Bir Metnin Diliçi Çeviri Sebebiyle Yeniden Neşri Ya da Diliçi Çeviride Karşılaşılan Problemler Sebebiyle Yapılan Neşirler

Modern edebiyat metinlerinde olduğu gibi Klâsik edebiyat metinleri de estetik bir kaygı ya da bilimsel amaçlarla diliçi çevirisi yapılarak neşredilmektedir.¹⁶ Başta, Cem Dilçin’in “Divan Şiirini Günümüzün Türkçesine Aktarma ve Diliçi Çeviri” başlıklı yazısı olmak üzere, Gönül A.

¹⁵ Ahmet Tanyıldız, “Nabi Biyografisine Ek: Bir Kavramın Tashihi Vesilesiyle Nabi'nin Hayatında Diyarbakır'ın Yeri”, Osmanlı Edebi Metinlerinin Anlam Dünyası Sempozyumu 12-13 Mayıs 2017 Bilecik, s. 6.

¹⁶Bkz. Mehmet Kanar, *Fuzûlî Dîvânı*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2015; Bâkî Dîvânı, Çeviren Furkan Öztürk, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2015, s.xvi.

Tekin'in "Eski Türk Edebiyatı Metinlerinin Bugünkü Türkçeye Açıklamalarla Çevrilmesinin Gerekliği Üzerine" başlıklı yazısı, Latin harflerine aktarılmış olan klâsik edebiyat metinlerinin bir sonraki aşaması olan diliçi çevirisinin önemi ve diliçi çeviride dikkat edilmesi gereken hususları belirtmesi açısından ehemmiyet arz etmektedir.¹⁷

Neşredilmiş bir metnin diliçi çeviri yoluyla yeniden neşrinin çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Bunlardan birisi, bir şairin divânının pek çok açıdan değerlendirilip çeşitli çalışmalar yapılmasına rağmen metnin özellikle bağlamından hareketle anlaşılabilirliğini sağlamak amacıyla esere yeni bir soluk kazandırmak için yapılan neşirlerdir. Bâkî Dîvânı; daha önce Rudolf Dvorak, Sadettin Nüzhet Ergun ve Sabahattin Küçük tarafından neşredilmiş olmasına rağmen bir başka araştırmacı Bâkî Dîvânı'nın dil içi çevirisini yaparak yeniden neşretme ihtiyacı hissetmiştir. Daha önce neşredilmiş olan bir metni yeniden neşretme sebebini ise araştırmacı şu şekilde dile getirmektedir: "Bâkî'nin biyografisi, Osmanlı şiirindeki yeri, söz varlığı; Dîvânın tenkitli metni, maddi kültür ve tasavvûfi kavramları, ses ve söz sanatları, soyut kavramların tahlilleri, bağlamalı dizini ve sözlüğü kitap, makale, monografi ve tezlerle ele alınıp incelenmiştir. Bu kitap, bütün sözü edilen çalışmalardan yararlanmış ve ayrıca bu çalışmalara katkı sunmak amacıyla Bâkî Dîvânı'nın dil içi çevirisi, özellikle kelimelerin bağlamı (context; siyâk u sibâk) göz önünde tutularak eş zamanlı (synchronic) bir yöntemle gerçekleştirilmiştir."¹⁸

Yapılan diliçi çevirilerin bütününün kemal seviyede olduğu düşünülemez. Dolayısıyla makale ya da kitap olarak neşredilen diliçi çevirisi yapılmış çalışmalarda yapılan hatalar, başka araştırmacıların dikkatini çekmiş ve bu neşirler üzerine de yeni neşirler yapılmıştır. Muhibbî Dîvânı üzerine yapılan bir çalışmanın diliçi çevirisinde görülen aksaklıklar, başka bir araştırmacının dikkatini çekmiş ve araştırmacı, bu neşir üzerine tashih amaçlı bir neşir yapma ihtiyacı duymuştur. Araştırmacı tespit etmiş olduğu yanılmayı şu şekilde düzeltmiştir: "Bazen bir beyitteki bir sözcük yanlış yazılmış olabiliyor, nesre çevirmede o sözcük doğru çevrilmişse, dizgi yanlış deyip geçiyoruz. Metinde ve nesre çevirmede o sözcük yanlışsa, yanlış yapana kızıyoruz. Bu bakımdan nesre çevirme, çarpma işleminin bir sağlaması gibidir. Bazı beyitleri bu sağlama işleminden geçirelim:

*Geşt-gîr-i Ŗaşk elinden Zâl ü Rüstemler zebûn
Dostlar insâfidün bu dil nice basılmasun (2122/4)*

(Aşkın deli divane dolaştırması yüzünden Zâl ve Rüstem'in gücü tükendi. Dostlar insaf edin, gönül nasıl basılmasın.) Dîvan şiirinde kahramanlık ve yenilmezlik sembolü olarak geçen Zâl ve Rüstem üzerine kurulan bu beyitte bunlarla ilgili sözcükler şunlardır: Geşt-gîr, zebûn, basılmak. Zebûn: âciz, güçsüz; basılmak: yenilmek, aldedilmek. Peki geşt-gîr ne demek? Nesre çevirmeye göre, "deli divâne dolaştırmak". Geşt: gezmek, dolaşmak da; -gîr de "tutan, tutucu" gezmek, dolaşmak tutan gibi bir anlam çıkıyor ortaya. Son ek olan -gîr, cihân-gîr, dest-gîr, taraf-gîr, cihâz-gîr (bozulmuş şekli cazgır) elinde cihaz, ödül tutan anlamına gelen sözcükleri yapar. Bir de küştî "güreşme, pehlivanlık" anlamına gelen sözcüğe gelerek küştî-gîr (küşt-gîr) güreş tutan, güreşçi, pehlivan anlamına gelen sözcüğü oluşturur. Demek ki geşt-gîr'i küşt-gîr okumak gerekiyor. Rüstem'in özelliği kahraman, pehlivan olmasıdır. Bu sözcük dîvânda iki yerde daha geçer: 2513/2; 2630/5. Üçü de yanlış okunmuş."¹⁹Diliçi çeviri neşirlerinde görülen aksaklıkları düzeltmek için yapılan neşir örnekleri fazlasıyla mevcuttur burada örnekleri çoğaltmaya lüzum görülmemiştir.

5. Neşredilmiş Bir Metnin Tamamının Başka Bir Araştırmacı Tarafından Yeniden Neşri

¹⁷Cem Dilçin, "Divan Şiirini Günümüzün Türkçesine Aktarma ve Diliçi Çeviri", Edebiyat ve Dil Yazıları, Mustafa İsen'e Armağan, (Editörler: Ayşenur Külahlıoğlu İslam, Süer Eker), Ankara 2007, s. 149-169, Gönül A. Tekin, "Eski Türk Edebiyatı Metinlerinin Bugünkü Türkçeye Açıklamalarla Çevrilmesinin Gerekliği Üzerine", (Ali Şir Nevâî'den Beyitlerle), Dil ve edebiyat Sempozyumu, 2003, Mustafa Canpolat Armağanı, Yay. Aysu Ata, Mehmet Ölmez, Ankara, 2003, s.233-254.

¹⁸ Öztürk, a.g.e., s.xvi.

¹⁹Tanyeri, a.g.e., s.23.

Araştırmacılar zaman zaman çok yoğun mesailer sarf edip bir metni Latin harflerine aktararak neşretme sürecine girmektedirler ancak müdakkik bir gözün tashihinden geçmeden neşredilen bu metinler, başka bir araştırmacı tarafından tetkik edildiğinde pek çok problemle karşı karşıya kalınmaktadır. Bu durumda makale ya da kitap olarak neşredilmiş olan bir metin, başka bir araştırmacı tarafından tashih edilerek yeniden neşredilmektedir. Bu tür neşirler çeşitli vesilelerle son yirmi yılda artarak devam etmektedir. Metnin bütününe bir başka araştırmacı tarafından yeniden neşrinin çeşitli sebepleri bulunmaktadır.

Birincisi: Neşredilen bir metnin başka bir araştırmacı tarafından tetkik edildiğinde çok ciddi okuma hatalarının tespit edilmesi, bu hataların eserin sonraki baskılarında da giderilmemiş olmasıdır. Bu durumda ikinci bir araştırmacı tarafından ilk neşir tenkîd edilerek eserin yeniden neşri gerçekleştirilmektedir.²⁰

İkincisi: Neşredilen metne dair mecmualarda yeni şiirlere ya da eserin daha önce görülmemiş farklı bölümlerine rastlanması, dolayısıyla eserin hacminin genişletilerek yeniden neşredilmesidir. Örneğin; daha önce bir makale olarak neşredilen Diyarbakırlı Nigâhî'nin dîvânı, bir başka araştırmacı/ lar tarafından yeniden tetkik edilmiş, görülen okuma ve vezin problemleri giderilmiş, ayrıca Nigâhî'ye ait bir şiir, mecmûalardan tespit edilip dîvâna eklenerek metnin muhtevası zenginleştirilmiş, böylece neşredilen bir metin çeşitli ilavelerle yeniden neşredilmiştir.²¹

Üçüncüsü: Neşredilmiş bir metnin dil içi çevirisi yapılarak yeniden neşredilmesidir. Modern metinlerden Tevfik Fikret, Mehmed Âkif Ersoy, Ahmed Haşim Klâsik metinlerden ise Bâkî, Fuzûlî, Avnî gibi şairlerin şiirleri diliçi çevirisi yapılarak yeniden neşredilmiştir.²²

Dördüncüsü: Neşredilmiş bir metnin muhteva açısından incelenmesi ve farklı nüshalarla karşılaştırılarak hacminin genişletilmesi sonucu metnin yeniden neşredilmesidir. Müstakil bir neşri olmamakla birlikte çeşitli makale ve tebliğlerin yanı sıra; bir lisans, iki farklı yüksek lisans ve araştırmacının kendisi de doktora tezi olarak çalıştığı bir metni yeniden neşretme sebebinin nâşir şu şekilde dile getirmektedir: “*Mesnevi üzerine iki yüksek lisans ve bir lisans tezi hazırlanmasına rağmen sağlam ve güvenilir bir metin ortaya çıkması gerektiğine kuşku yoktur. Taşlıcalı Yahya Bey ve Hamse’si isimli doktora tezinde Gülşen-i Envâr ile ilgili gerekli incelemeleri yapabilmek için Gülşen-i Envar’ın sağlam bir metnini ortaya koymaya çalıştım. Doktora tezimin ek metnini oluşturan Gülşen-i Envâr’ın karşılaştırmalı metnini yeniden hazırlarken tezimdeki nüshalara ek olarak altı nüsha daha inceledim.*”²³

Sonuç

Sonuç olarak bu çalışmada klâsik edebiyatımıza dair Osmanlıca metinlerin neşrinin yeniden neşir edilme sebepleri, örnekleri ile birlikte irdelenmeye çalışılmıştır. Yukarıda zikredilen hususlar sebebiyle araştırmacılar, neşredilen bir metin ile ilgili müstakil bir makale ve bildiri yoluyla veya metnin bütününe yeniden neşir etme yoluyla önceki neşirde görülen aksaklıklara çeşitli çözümler önermişlerdir. Bir metnin sağlıklı bir neşrinin

²⁰ Bkz. Mertol Tulum, Tarihi Metin Çalışmalarında Usul, Menâkıb-ı Kudsiyye Üzerine Bir Deneme, Deniz Kitabevi, İstanbul

²¹ Ahmet Tanyıldız, Mustafa Uğurlu Arslan, *Diyarbakırlı Nigâhî Dîvânı*, DBY yayınları, İstanbul, 2017.

²² Bkz. Tevfik Fikret, *Rûbâb-ı Şikeste*, Bütün Şiirleri 1-2, Hazırlayan: Asım Bezirci, Can Yayınları İstanbul, 1984; Ahmed Haşim, Bir Günün Sonunda Arzu, Hazırlayan: Kemal Bek, Can Yayınları, İstanbul, 2011; Ali Nihad Tarlan, *Fuzûlî Dîvânı Şerhi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005; *Bâkî Dîvânı*, (Çeviren Furkan Öztürk), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2015; Muhammet Nur Doğan, *Fâtih Dîvânı ve Şerhi*, Türkiye Yazma Eserler Kururmu Başkanlığı, İstanbul, 2014.

²³ Ayşe Sağlam, *Gülşen-i Envar*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2016, s.5.

gerçekleştirilmesi için sahanın uzmanları özetle şu hususlara dikkat edilmesini salık vermişlerdir.²⁴

1. Yeterli tarihi gramer bilgisi, filoloji bilgisi ve anlam bilgisine (semantics) sahip olmak, neşredebileceği eserin dilini iyi bilmek, dolayısıyla müellifin sözlerini başkalarına doğru olarak aktaran “bilgili bir tercüman” gibi hareket etmek.
2. Yazma bir metinle ilgili “hat, cilt, kâğıt, tezhib” gibi yan bilgilere de sahip olmak ve yazma içerisinde yer alan “takdim- tehir, sahh gibi” kısaltmaların ne manaya geldiğini bilmek.
3. Hangi metnin hangi sözlüklerle çalışılacağı hususunda yeterli lügat bilgisine sahip olmak.
4. Dil, edebiyat, tarih hatta sanat tarihi bilim dallarında yapılan tarihî metin çalışmalarının birbirinden tamamen bağımsız olmadığı hususunu göz önünde bulundurmak.
5. Neşredilecek bir çalışma için atılacak ilk adım “iç tenkîd” oluşturmaktır. Bu iç tenkîdin hedefi ise, metni yazarının kaleminden çıkmış olana yani orijinaline yaklaştırmaktır. Bu süreç içerisinde varsa metnin eksiklerini (müstensihinin hangi tür yanlışları hangi sebeplerle yaptığı, metindeki bozulmaların sebepleri vs.) fark etmek ve düzeltmek.
6. Metnin neşredilmeden önce “dış tenkîd”ini yapmak. Metnin ihtiva ettiği bilgileri, tarih ve kültür unsurlarını ortaya çıkarmak, bunların değerini belirlemek, doğruluk derecelerini irdelemek ve yorumlamaktır. Bu işlemi yaparken başka araştırma alanlarının sağladığı bilgi ışıklarından da yararlanarak metni, bütün ayrıntı ve nitelikleri tanınır ve görülür bir biçimde aydınlatmak, onu güvenle kullanılabilecek bir kaynak hüviyetiyle başkalarına sunmak.
7. Metni anlayarak okumak, metnin yazarının yazı aracılığı ile dile getirdiklerini doğru bir şekilde kavramak, başka bir deyişle müellifin dile yansıtmış olduğu düşüncelerini tam ve eksiksiz olarak algılamak.
8. Manzum metin neşirlerinde özellikle vezinle ilgili eksiklikleri gidermek. Mensur metinlerde ise seci- anlam ilişkisine dikkat etmek.
9. Manzum metin neşrinde anlam ve kafiye uyumuna dikkat etmek ve lügate bakmadan kelimeyi anlamlandırmaya kalkmamak. Özellikle imlâsı aynı ancak okuma biçimi farklı olan kelimelerde manayı birkaç lügatten teyid etmek.
10. Klâsik edebiyatımızda özellikle metnin “diliçi çeviri” şeklindeki neşirlerinde kelimelerin sadece lügatteki karşılıklarının yetmeyeceği, çağın genel kültürünün tanınması gerektiği, şaire arkadaşlık edecek bir hayal gücüne sahip olunması gerektiği, metin içerisinde geçen bazı kelimelerin ikiz, üçüz anlamlar ya da arkaik anlamlar barındırabileceği, dolayısıyla şairin ne söylediği ile birlikte nasıl söylediği hususunu göz önünde bulundurmak.
11. Bağlam konusu yani bir kelimenin beraber kullanıldığı kelimeler arasında kazanmış olduğu başka anlamları dikkate almak.
12. Osmanlı Türkçesi ve imlâ özelliklerini, Arapça kalıpları ve harf-i cerleri okuma kurallarını ve Farsça kelimelerin yapısını bilmek.

²⁴ Metin neşri ile ilgili gözönünde bulundurulması gereken hususlar; başta Mertol Tulum, Günay Kut, Mine Mengi, Fatih Köksal ve Atabey Kılıç gibi konuyla ilgili neşirler yapan sahanın yetkin isimlerinin çalışmalarından istifade edilerek oluşturulmuştur.

13. Lügate bakma alışkanlığı edinmek.
14. Türkçenin gramerini ve sentaksını iyi bilmek.
15. Türkçenin yüzyıllar içinde geçirdiği evreleri takip edebilmek.
16. Metnin muhtevası ile ilgili değerlendirmelerde metin odaklı hareket etmek ve kaynaklara dayandırılarak tespitlerde bulunmak.
17. Araştırmacının varması gereken son nokta: “bir metni tam ve doğru” olarak anlamak ve anlaşılmasını sağlamak.

KAYNAKÇA

Ateş, Ahmet (1940-42), “*Metin Tenkîdi Hakkında / (Dasitân-ı tevârih-i mülûk-i âl-i Osman münasebeti ile)*”, *Türkiyat Mecmuası*, VII-VIII (1), s. 253-264.

Avşar, Ziya (2008) , “*Tenkitle Metin Neşrinde İmlâ Sorunu Üzerine Yeni Düşünce Ve Öneriler*”, *TurkishStudies International Periodical FortheLanguages, LiteratureandHistory of TurkishorTurkic Volume 3/6*.

Dilçin, Cem (2007), “*Divan Şiirini Günümüzün Türkçesine Aktarma ve Diliçi Çeviri*”, *Edebiyat ve Dil Yazıları*, Mustafa İsen’e Armağan, (Editörler: Ayşenur Külahlıoğlu İslam, Süer Eker), Ankara.

Doğan, Muhammet Nur (2014), “*Fâtih Dîvânı ve Şerhi*”, *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı*, İstanbul.

Gökyay, Orhan Şaik (2007), “*Destursuz Bağa Girenler*”, *Kabalcı Yayınları*, İstanbul.

Kanar, Mehmet(2015),*Fuzûlî Dîvânı*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Kavakçı, Yusuf Ziya (1979), “*İslam Araştırmalarında Usul*”, *Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları*, Ankara.

Kılıç, Atabey (2004), “*Günümüzde Metin Neşri ve Problemleri Üzerine Düşünceler*”, *GÜ Kırşehir Eğitim Fakültesi Yayınları*, Nu1, s. 331-345, 2004, Kırşehir.

Kılıç, Atabey (2014), “*Diyarbakirli Ahmed-i Mürşidî'nin Pend-nâme Adlı Mesnevîsi ve Neşri Üzerine Notlar*”, *Ali Emîrî Hatırasına Uluslararası VIII. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu*, Diyarbakır Valiliği Kültür Sanat Yayınları, Diyarbakır.

Kortantamer, Tunca (1993), “*Genç Edebiyat Araştırmacısının Yanlıları*”, *Türklük Araştırmaları Dergisi C.VII*, İstanbul, s. 347.

Köksal, M. Fatih (2008), “*İbni Kemâl Dîvânı'nın Neşri Üzerine Tespitler*”, *TÜBAR-XXIII-/2008-Bahar/ s.145-180*.

Mengi, Mine (2007), “*Metin İncelemesi Aşamaları, Terimleri Ve Bunlardan Biri: Metin Tahlili*”, *TurkishStudies / Türkoloji Araştırmaları Volume 2/3 Summer*.

Musalı, Vüsale (2015), “*Türk Tezkireciliğinin Araştırılmamış Bir Sayfası*”, *Bilig*, S. 72, s.73-92.

Kut, Günay (1999) “*Metin Tesbitinde Birinci Aşama: Vezin Ve Anlam*”, *İlmi Araştırmalar* 8, İstanbul.

Tanyıldız, Ahmet (2017) “*Nabi Biyografisine Ek: Bir Kavramın Tashihi Vesilesiyle Nabi'nin Hayatında Diyarbakır'ın Yeri*”, *Osmanlı Edebi Metinlerinin Anlam Dünyası Sempozyumu 12-13 Mayıs*, Bilecik.

Tulum, Mertol (2000) “*Tarihî Metin Çalışmalarında Usul/ Menâkıbu’l- Kudsiyye Üzerinde Bir Deneme*”, Deniz Kitabevi, İstanbul.

Tulum, Mertol,(1983) “*Elvan Çelebi’nin Menâkıbu’l- Kudsiyye Adlı Eserinin İkinci Baskısı Münasebetiyle / Bir Nice Söz*”, *Filolojik Çalışma ve Eski Metinlerin Neşri Üzerine Görüş ve Tenkitler*”, Türk Dünyası Araştırmaları, Aralık.

Sağlam, Ayşe (2016) “*Gülşen-i Envar*”, Grafiker Yayınları, Ankara.

Tanyeri, M.Ali (2005) “*Dîvânlar Üstüne Eleştiriler*”, Turkuaz Yayınları, İstanbul.

Tanyıldız, Ahmet – Arslan, Mustafa Uğurlu (2017) “*Diyarbakirli Nigâhî Dîvânı*”, DBY yayınları, İstanbul, 2017.

Tekin,Gönül A. (2003) “*Eski Türk Edebiyatı Metinlerinin Bugünkü Türkçeye Açıklamalarla Çevrilmesinin Gerekliği Üzerine, (Ali Şirnevâyî’den Beyitlerle)*”, Dil ve Edebiyat Sempozyumu, Mustafa Canpolat Armağanı, Yay. Aysu Ata, Mehmet Ölmez, Ankara.

Öztürk, Furkan (2015) *Bâkî Dîvânı*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.